

Борис ПОГРІЩУК

ОБГРУНТУВАННЯ РАЦІОНАЛЬНИХ РОЗПОДІЛЬНИХ ВІДНОСИН У ПРОДУКТИВНИХ ПІДКОМПЛЕКСАХ АПК

Національною програмою розвитку агропромислового виробництва, в тому числі зернопродуктового комплексу АПК, передбачено впровадити активніший і результативніший економічний механізм державного й ринкового регулювання. Він повинен забезпечити досягнення еквівалентності товарообміну, фінансову підтримку сільського господарства.

Зерновиробництво як базова галузь АПК України займає одне з провідних місць серед європейських країн. У розрахунку на душу населення виробництво зерна сягає від 690 кг у несприятливі роки до 850 кг у сприятливі, а тричі (1978, 1989, 1990 рр.) воно становило 1000 кг. За світовими оцінками, такий рівень достатній для задоволення внутрідержавних потреб і навіть експортування значної частини зерна. Споживання хлібних продуктів (хліб, макаронні вироби, борошно, крупи) утримується на рівні 135–145 кг.

У проєкті Національної програми розвитку агропромислового виробництва і відродження села передбачено мати валовий збір зерна в 2000 р. на рівні 40–42 млн. т., у 2005 – 43 млн. т, тобто в певній мірі підвищити показники забезпечення країни зернопродуктами.

Однак у процесі аналізу економіки галузі виявлено за останні роки небажану тенденцію – стабільне зменшення валового збору зерна. Такий результат зумовлений скороченням посівної площі зернових культур та зниженням урожайності. Погіршується використання землі, праці, істотно скоротилося внесення на 1 га посіву мінеральних та органічних добрив, гербіцидів, що значно знижує врожай.

Зернова галузь для господарств була і традиційно залишається порівняно високорентабельною. Вона забезпечувала понад половину прибутку, що його отримували господарства від реалізації всієї рослинницької продукції. Останнім часом ефективність зерна товарного призначення, як і інших видів сільськогосподарської продукції, має тенденцію до пониження. Значно зростає собівартість зерна, що певною мірою є наслідком зменшення врожайності. До негативного результату призводить також нерівнозначність зростання цін на матеріально-технічні ресурси, які споживають виробники зерна, значне відставання від цін рівня оплати праці.

Складними залишаються економічні відносини виробників зерна з наступними ланками підкомплексу – заготівельними та переробними підприємствами. Є підстави вважати недостатньою пропоновану державою ціну на зерно, оскільки вона може забезпечити рентабельність на рівні менше 20%. У господарствах України з багатогалузевим виробництвом оптимальним для зерна вважають рівень близько 50%.

Просування аграрного сектора до ринкових відносин вимагає від виробників зерна дотримання вимог ринку, а від держави – забезпечення паритетності цінового міжгалузевого обміну в аграрно-промисловому комплексі України. Відомо, що рівень паритетності цін на продукцію сільського господарства та споживану ним продукцію промислового походження після 1991 р. значно порушився. Для придбання одиниці техніки, пального, добрив необхідно продавати значно більшу кількість зернопродукції, ніж раніше.

Можна стверджувати, що ціновий розрив поглиблюється. До того ж, внаслідок несвоєчасних розрахунків з виробниками сільгосппродукції їхніх партнерів – заготівельних та переробних підприємств інфляція щоденно “з’їдає” кошти. Отже, достатня, на перший

погляд, окупність витрат у зерновому господарстві перетворюється на прибуток, який ледве забезпечує придбання мінімальної кількості техніко-технологічних компонентів.

Економічний аналіз структури затрат на всіх технологічних стадіях виробництва хлібопродуктів показує, що питома вага калькуляційної статті "Сировина і матеріали" у вартості продукції борошномельної промисловості сягає 79%, а вартість борошна, як основної сировини хлібопекарського виробництва, – близько 58% собівартості кінцевого продукту хлібопечення.

У процесі проходження від виробника зерна до споживача хліба відбувається значне зростання ціни в результаті витрат обігу і формування прибутків підприємств, що беруть участь у цьому процесі. Привертає увагу динаміка росту ціни: вже на виході з борошномельного підприємства середня ціна закупленого зерна зросла в 1,4 раза, на виході продукту з хлібокомбінату – в 2,9 раза і в магазині – у 3,5 раза. Роздрібна ціна хліба сформувалася на 28,3% за рахунок сільськогосподарського виробництва. На борошномельному підприємстві, з урахуванням заготівельних витрат, припадає 12,1%, хлібопекарню промисловість – 29%. Торгівля займає 16,6%, виплати в бюджет у вигляді податку на додану вартість – 14% від роздрібною ціни хліба.

Структура роздрібною ціни формується під впливом певних об'єктивних та суб'єктивних чинників. Об'єктивна закономірність полягає в тому, що для виробництва зерна характерна значно нижча оборотність функціонуючого капіталу. Суб'єктивні причини: відсутність єдиної міжгалузевої схеми вартісної оцінки основних і оборотних фондів; різні методологічні підходи до формування цін на кінцеву продукцію галузей; переважно директивний порядок встановлення закупівельних цін на зерно і ліберальніший процес формування цін на борошно та хліб.

Таблиця .

Структура роздрібною ціни одиниці хліба з пшеничного борошна в хлібопродуктовому комплексі Тернопільської області (дані за 1995–1997 рр.)

Показники	Питома вага у роздрібною ціні, %
Сільське господарство	
Собівартість пшениці	10.7
Прибуток	17.6
Середня реалізаційна ціна	28.3
Хлібоприймальний пункт	
Витрати власні по ХПД	2.7
Прибуток	0.8
Відпускна ціна зерна	31.8
Борошномельне підприємство	
Власні витрати	5.2
Прибуток	3.4
Відпускна ціна борошна	40.4
Хлібокомбінат	
Власні витрати комбінату (включаючи підсобну сировину)	20.8
Прибуток	8.2
ПДВ (20 %)	14.0
Відпускна ціна хліба	83.4
Торговля	
Торговельна налбавка (20 %)	16.6
Роздрібна ціна	100.0

**Вихід борошна 1 сорту – 75%, вихід хліба – 134,0%*

Дослідження взаємовідносин у галузях виробництва, заготівлі та переробки зерна в ланцюжку "зерно-хліб" дало змогу виявити негативні тенденції їх розвитку.

Низька ефективність та продуктивність праці у вітчизняному сільському господарстві, спрощення асортименту хлібобулочних виробів, збільшення випікання хліба у домашніх умовах, і, відповідно, падіння попиту споживачів на продукцію роздрібною торгівлі внаслідок низьких доходів населення діють у протилежному напрямку – зменшуючи збутову вартість і збільшуючи частку сільськогосподарського виробника зерна.

Отже, для суспільства має значення не тільки співвідношення цін, а й їх абсолютні величини. Вони повинні відображати реальний рівень достатньої ефективності виробництва, відповідати якості продукції, бути узгодженими з належним рівнем споживання та платоспроможністю населення.

На наш погляд, доцільно здійснювати державне регулювання цін на матеріально-технічні ресурси, що надходять у сільське господарство, впроваджуючи принцип раціонального розподілу ресурсів всередині зернового сектора. Це означає конкурсний відбір контрагентів для виконання держконтракту в обсягах, визначених державною програмою, та асигнування ресурсів тим виробникам зерна, які економічно надійні, спроможні постачати високоякіснішу та дешевшу зернопродукцію. Як свідчать дані табл. 1., скоротивши витрати в першій ланці, тобто на вирощуванні зерна, на одиницю, скорочуємо ціну кінцевого споживаного продукту на 3,5 одиниці.

Потребує вдосконалення й система ціноутворення. Реформування економічних відносин між виробництвом, заготівлею та переробкою озимої пшениці має відбуватися через використання концепції ціни виробництва, обрахованої за нормою прибутку з урахуванням попиту і пропозиції на продукцію відповідних галузей. При цьому враховують обіговість оборотних засобів. За розрахунками, період обігу при виробництві озимої пшениці дорівнює 0,85 року, при виробництві пшеничного борошна – приблизно 0,083 року, а при випіканні хліба – близько 0,005 року. Тобто, остання виробничо-технологічна ланка щодо окупності оборотних засобів найвигідніша. Пропонований методологічний підхід сприятиме оптимальнішому розподілу прибутку між галузями і протидіятиме невиправданому зростанню роздрібних цін на продукти переробки озимої пшениці.